

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Неолібералізм, лібертаризм, чи Вашингтонський консенсус

Відомий американський соціолог, футуролог і філософ Ф. Фукуяма здобув популярність 1989 р. після виходу статті "Кінець історії?". Згідно з позицією науковця, людство, якщо можна так висловитися, приречене на лібералізм самою історією. Двохсотлітній досвід доби Нового часу свідчить, що єдиною дієздатною системою, котра дістала загальне схвалення та оптимально виражає права й потреби людей, є, на думку Ф. Фукуями, лібералізм.

"Однак якщо уважно придивитися до картини світу після падіння соціалізму, ми встановимо, — зауважує Г. Рормозер, — що, на противагу твердженням Фукуями, про перемогу лібералізму в усіх країнах Східного блоку, передусім колишнього Радянського Союзу, не може бути й мови. Більше того, там відбувається свого роду консервативна революція. Росія повертається до своєї суті, до своєї історичної самосвідомості, до спадковості національної самосвідомості, навіть православного християнства... Багато росіян мріють про відродження монархії, династії Романових. Як пояснити такі процеси?" [1].

У Східній Європі й на території колишнього СРСР народи повертаються на арену історії й борються за національну ідентичність. Сьогодні історичною силою, що впевнено торує собі шлях, є не лібералізм і не соціалізм, а консерватизм. В Україні зміцнюється національний солідаризм.

Однак глибинна проблема — бідності та величезного розриву в рівні життя між високорозвиненими та слаборозвиненими країнами — залишається без відповіді. Апологетами лібералізму слід також зважати на те, що в жакливному зубожінні населення країн "третього світу" винен Захід, практикуючи політику, котра виходила з моделі динамічного й високорозвинутого індустріального суспільства. Її проведення без урахування місцевих особливостей призвело до занепаду національних культур, соціальних спільнот і життєвих форм, які склалися там історично.

І винен тепер у цьому не комунізм, а капіталізм, політика міжнародних фінансових організацій, насамперед Міжнародного валютного фонду і Всесвітнього банку. Сподівання досягти прогресу в цих регіонах, діючи за принципами капіталістичного мислення, виявилось божевільним. Руйнування культури та природи в державах "третього світу" набуло таких жакливих масштабів, що звідти линули потоки мігрантів, яких ще не знала історія.

Поза межами академічного середовища й ділової спільноти термін "неолібералізм" майже невідомий, і широка громадськість його не вживає. У США неоліберальні ініціативи репрезентують як політику вільного ринку, що заохочує приватне підприємництво, особисту відповідальність і свободу вибору споживачів. Ця політика протистоїть безплідній діяльності некомпетентного, бюрократичного й паразитичного уряду, не спроможного гідно піклуватися про державу й народ, наголошують послідовники неолібералізму. Завдяки щедро фінансованим зусиллям корпорацій PR-спеціалістів такі погляди вважають майже священними й не піддають сумнівам. Прибічники неолібералізму намагаються красномовно довести, що, здійснюючи політику від імені купки багатіїв, вони надають неоціненні послуги біднякам, опікуються довкіллям та майбутнім людства...

Проте багато вчених і аналітиків поділяють інші погляди на неолібералізм. Зокрема, Р. Макчесні з Іллінойського університету (Урбана-Шампейн, США) надав таке визначення цій парадигмі: "Неолібералізм — це політика, за допомогою якої відносно невелика група людей, керуючись суто приватними інтересами, здатна поставити під свій контроль більшу частину соціального життя, до того ж вона використовує цей контроль для підвищення особистого добробуту" [2].

Він стверджує, що впродовж двох останніх десятиліть неолібералізм став панівною світовою політико-економічною ідеологією, прийнятною для по-

літичних партій як традиційно лівих, так і правих сил. Нова політика підтримує інтереси не менш як тисячі корпорацій — інвесторів цих політичних партій.

Економічні наслідки впровадження неоліберальних принципів скрізь виявились однаковими й доволі очікуваними: зростання соціальної та економічної нерівності, злиденне існування найбідніших народів світу, катастрофічне руйнування довкілля, нестійкий стан економіки у глобальному масштабі та безпрецедентне збагачення олігархату. Усвідомивши наслідки такої політики, її адепти вперто стверджують, що заможне життя настане й для широких мас населення, якщо неоліберальним реформам, що насправді призвели до загострення зазначених проблем, не заважатимуть!¹

Чи не нагадує це нам, жителям України, обіцянки можновладців упродовж останніх 28 років? Ось невдовзі запрацюють реформи, ось линути інвестиції, тільки потрібно активніше розвивати демократію, а разом підвищувати вартість на енергоносії, комунальні послуги, й тоді український народ буде вдячний першому, другому, третьому, четвертому й п'ятому президентам, усім прем'єр-міністрам, міністрам і гендирсько-лихварській еліті за щасливе життя.

Результати проведення неоліберальної політики в окремих країнах катастрофічні, як і "досягнення" неоліберальної доктрини, котру інтелектуал і провідний борець за демократію й проти неолібералізму Н. Хомський¹ назвав Вашингтонським консенсусом.

У своїх працях науковець пояснює, що неолібералізм — це не нова політика, а лише сучасний варіант боротьби купки багатіїв за обмеження політичних прав і громадянських свобод більшості населення планети. А у глобальному масштабі — за підвищення рівня життя "золотого мільярда" й поступове знищення кількості "тубільного населення", тобто населення країн, що не входять до "золотого мільярда".

"Неоліберальний Вашингтонський консенсус, — зазначає Н. Хомський, — це політика, що ґрунтується на окремих ринкових принципах і проводиться урядом США". Цей курс часто подають у вигляді структурного корегування, підпорядкованого певним правилам: лібералізувати ціни й фінанси, надати ринку можливість встановити ціни (виправити ціни), здолати

інфляцію ("макроекономічна стабільність"), здійснити приватизацію. Ця політика "...проводиться урядом США і значною мірою підконтрольними йому міжнародними фінансовими інститутами щодо більш уразливих товариств". Ці міжнародні фінансові заклади міжнародна ділова преса називає "фактичним світовим урядом нової імперської ери" [2].

Правила структурного корегування можуть бути певним чином змінені, але їхня суть залишається незмінною. Мета такого визначення полягає в тому, аби нагадати, що державні інститути діють не самотійно, а відображають розподіл влади в суспільстві у глобальнішому масштабі. Ось чому ми називаємо нашу владу колоніальною адміністрацією.

"Головними архітекторами" неоліберального "Вашингтонського консенсусу", — стверджує Н. Хомський, — є господарі приватної економіки, переважно гігантські корпорації, котрі контролюють значну частину міжнародного господарства й мають кошти, що дають їм змогу визначати політику та формувати думки й погляди людей". Як стверджує історик дипломатії Дж. Хейг, "після Другої світової війни Сполучені Штати заради власної користі взяли на себе відповідальність за добробут світової капіталістичної системи" [2].

Після війни США посіли провідну позицію в економіці світу, зосередивши у своїх руках половину багатств планети. Природно, що "головні архітектори" неоліберальної політики мали намір використати цю могутність для створення глобальної системи, що давала б їм змогу безперешкодно й постійно збагачуватися.

Одним із найперших завдань ЦРУ була участь у широкомасштабних операціях з підризу демократії в Італії 1948 р., де побоювалися "неправильних" результатів виборів. Проте якби підризна діяльність зазнала поразки, відбулася б пряма військова інтервенція країни, подана як акція "зі стабілізації". Заради досягнення "стабільності" доцільно інколи вдаватися до "дестабілізації". Зокрема, редактор журналу Foreign Affairs пояснює, що Вашингтону довелося "дестабілізувати "демократично" обраний марксистський уряд Чилі", оскільки "ми були сповнені рішучості досягти стабільності".

Націоналістичні режими, що загрожують "стабільності", часто називають "вірусами", здатними заражати інші держави. Італія 1948 р. — це лише один приклад.

Чверть століття тому Г. Кіссінджер описував Чилі як "вірус", спроможний поширювати хибні уявлення щодо можливості соціальних змін, "вірус", що вражав інші країни, зокрема й ту саму, все ще "нестабільну" Італію, попри реалізацію багаторічних програм ЦРУ, спрямованих на розхитування її демократії. "Віруси" слід знищувати, захищаючи інші держави від інфекції: найдієвішим засобом розв'язання цих завдань є насильство, що залишає по собі огидний слід масових убивств, терору, тортур і руйнацій. І це насильство здійснює НАТО.

Після Другої світової війни у секретних планах кожній частині світу відводили особливу роль. Наприклад, "головною функцією" Південно-Східної Азії

¹ Ім'я професора Н. Хомського відомо спеціалістам у галузі комп'ютерної техніки від 60-х рр. минулого століття. Відоме воно й мені, оскільки саме в ті роки я вивчав "Математичну лінгвістику" за підручником Н. Хомського у Харківському інституті радіоелектроніки. Науковець тоді працював у Масачусетському технологічному інституті. Н. Хомський народився 7 грудня 1928 р. у м. Філадельфія, штат Пенсільванія. Закінчив Пенсільванський університет. Здобув ступінь почесного доктора в багатьох університетах світу, член багатьох національних академій наук, лауреат премії за видатний внесок у науку Американської психологічної асоціації, Кіотської премії з основних наук, нагороджений медаллю Гельмгольца тощо. Н. Хомський — автор численних праць і лекцій із лінгвістики, філософії, інтелектуальної історії, сучасних проблем і міжнародної політики США. Серед його останніх праць: "Влади і перспективи", "Світовий порядок, старий і новий", "Жахлива демократія" та багато інших. Зусилля Н. Хомського з удосконалення демократичних процесів визнані громадянською спільнотою рухом за мир і соціальну справедливість у всьому світі. Учений є лідером руху протесту проти імперіалістичної корпоративної глобалізації.

було постачання сировини для індустриальних країн, Африку мала "експлуатувати" Європа для власного відновлення. І так... увесь світ.

Наслідки "експлуатації" Африки добре відомі. Сьогодні добре відомі й наслідки експлуатації України. Якщо уважно роззирнутися навколо, поїздити її містами й селами, почитати газети — що ми побачимо?

Руйнується державність як основа життєдіяльності нашого суспільства. Вщент зруйновані економіка, наука, освіта, охорона здоров'я. Триває розпродаж військової техніки, розвалюється армія. Порушені норми честі, совісті, моралі. Народу стирають історичну пам'ять, він вимирає, злидарюють учені, вчителі та лікарі, занепадає мова та література. Все стає товаром. Культурна інверсія під керівництвом ідеологів неолібералізму веде український народ до деградації.

Що маємо натомість? Наркотики, алкоголь, примітивні американські фільми, порнографію, культ "золотого теляти" й зухвалість можновладців.

Ліберальні реформи, котрі втілюють західні "вчителі" у країнах Східної Європи, призвели до лібертаризму, що запозичив у класичного лібералізму лише один постулат — про обмеження втручання держави в економічне й соціальне життя. Інші складники лібералізму: плюралізм, терпимість, консенсус — залишилися осторонь. Саме ідеологію лібертаризму сповідує нині панівна партія "Слуга народу".

Не випадково сьогоднішньому наступу лібертаризму супутня відсутність соціальної програми та механізмів захисту населення в небезпеці становлення "економічної людини" з яскраво вираженими соціалдарвіністськими інстинктами.

Список використаної літератури

1. Рормозер Г. Кризис либерализма / Гюнтер Рормозер. — Москва : РАН, Институт философии, 1996. — С. 45.
2. Хомский Н. Прибыль на людях / Н. Хомский ; пер. с англ. Б. М. Скуратова. — Москва : Практика, 2002. — С. 9.

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

УДК 655.418.1-027.572(100)(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.2(283).5-11

Лариса Татарінова,

старший науковий співробітник відділу моніторингу
засобів масової інформації Книжкової палати України,
e-mail: larysa@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7950-7773>

Самвидав

Продовжуючи дослідження тенденцій світового книговидання, доцільно зупинитися на самвидаві, що від початку нинішнього століття високими темпами набирає обертів у світі. Ще 2008 р. самвидав зрівнявся за кількістю назв із книгами, надрукованими традиційними видавництвами. У 2018 р. у США завдяки самвидаву було опубліковано 1 млн назв книг. Китай мільйонну позначку перетнув давно. Статистичні дані з Китаю та Японії, що надійшли до Міжнародної асоціації видавців, враховують також і самвидавні книги, тому кількість видань, випущених у Китаї впродовж 2018 рр., сягала 65 007 519 друк. од., в Японії — 2 017 808, із них надруковано традиційними видавництвами у Китаї — 203 000, в Японії — 76 581 [1].

У пропонованій розвідці авторка намагалася визначити причини виникнення самвидаву та з'ясувати тенденції зростання його обсягів в європейських країнах і США; розглянути вплив самодрукування книги на видавничу галузь загалом. Проаналізовано, як самвидав дає змогу авторам, оминаючи видавництва та книгарні, реалізовувати книги безпосередньо потенційному читачеві. Зауважено, що перевагами самвидаву є зменшення витрат на друк, зберігання й розповсюдження книг. Доведено, що поштовою до розвитку самвидаву стали новітні технології, вдосконалення рідерів електронних книг і планшетних комп'ютерів, що поліпили читабельність, надали вільний доступ до перегляду й придбання книг.

Досліджено переваги та вади самопублікації книги; розглянуто роль видавничих платформ, що надають можливість оприлюднити книгу самостійно; проаналізовано іміджеві ризики автора під час випуску книги самвидавом; приділено увагу поняттю графоманії; визначено різницю між графоманією і справжнім самвидавом. Розглянуто літературні жанри, котрим надають перевагу автори, які вирішили видавати книги самостійно. Самвидавні книги зазвичай не можуть претендувати на літературні чи художні премії. Наведено приклади літературних премій для авторів-самвидавців.

Ключові слова: книга; електронна книга; графоманія; книжковий ринок; видавці; видавництво; самвидав; видавничі платформи; друк на вимогу

Постановка проблеми. Видавничі справи не залишаються осторонь прогресу. Стрімкий розвиток технологій позначається не лише на видавничому процесі, а й змінює ідеологію книгодрукування. Західний самвидав пройшов шлях від звинувачень у графоманії до визнання видавців, і нині його показники враховує міжнародна статистика. Сучасний вітчизняний самвидав ще не досяг цих вершин, оскільки йому

бракує потужних видавничих платформ, але, на нашу думку, незабаром галузь розпочне активно розвиватися, адже Україна прагне впроваджувати найкращі здобутки світової видавничої галузі. Отже, для ефективного розвитку вітчизняної видавничої справи актуальним є вивчення й запозичення досвіду провідних країн світу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематику самвидаву як сучасної тенденції розвитку